

1. Pneumatologie biblică în epistolele generale

Duhul Sfânt în Epistola către evrei

Contextul epistolei către evrei este dominat de presiunea întoarcerii unor creștini dinspre Hristos spre iudaism. Comunitatea acestor creștini pare a fi o comunitate care a început relativ bine viața de credință, cu o minte căutătoare de adevăr și cu numeroase fapte de într-ajutorare, dar tindea să cedeze în timp presiunilor sociale, disprețului religios și persecuției economice și începuse să ia în considerare alternativa întoarcerii la un iudaism cu față respectabilă, în care Isus nu mai rămânea decât unul dintre profeți, nu sursa unui nou legământ, mai înalt și mai important decât cel de pe Sinai, universal valabil.

De aceea, ca să împiedice această alunecare, autorul folosește un argument bine elaborat și le explică acestor creștini că Isus este mult superior Legii și conducătorilor implicați în darea ei pe muntele Sinai (îngeri, Moise, Aaron, Levi), după cum le este superior și patriarhilor fondatori ai lui Israel cum sunt Avraam, Isaac, Iacov, și, de asemenea, și sistemului de jertfe și reprezentări preoțești de la Templu (preoți, altar, camerele sfinte, jertfele de tot felul). În concluzie, o părăsire a lui Isus nu poate însemna decât un regres enorm, o întoarcere la o religie ineficientă, lipsită de orice viitor și, chiar mai mult, la o perspectivă de pedeapsă și nimicire veșnică din partea lui Dumnezeu pentru care Isus este Fiul adevărat și unic care slujește în casa mântuirii omenirii, în timp ce Moise este doar robul care a slujit cu credincioșie în casa poporului Israel (prin aceasta, și în casa omenirii, este adevărat, în casa lui Dumnezeu).

În acest context, argumentele autorului privitoare la Duhul Sfânt subliniază în mod deosebit importanța ascultării de profețiile Vechiului Testament, deoarece sunt inspirate de Duhul Sfânt, și importanța înțelegerii jertfei lui Isus, prin înțelepciunea dată de

Duhul, precum și gravitatea părăsirii lui Isus, după ce au fost înțelese și gustate realitățile spirituale ale mântuirii. Se observă, așadar, un hristocentrism evident, precum și o focalizare pe inspirația divină a Scripturii Vechiului Testament.

Textele referitoare la Duhul Sfânt în Epistola către evrei sunt 7 la număr, anume Evrei 2:4, 3:7, 6:4-6, 9:8, 9:14, 10:15, 10:29. Pneumatologia Epistolei către evrei are un caracter intermediar în cadrul teologiei Noului Testament, fiind plasată, după cum se poate constata, între pneumatologia evangheliilor sinoptice (Marcu-Matei), și cea a corpusului lucan, pe de o parte, și pneumatologia a lui Pavel, respectiv a lui Ioan, pe de cealaltă.

Mai întâi, se poate detecta prezentarea Duhului Sfânt în calitate de persoană divină care inspiră Scripturile (3:7, 10:15), textele din Vechiul Testament la care se face referință fiind Psa. 95 și 40. Tema inspirației Scripturilor este o temă găsită și în evanghelii, în cuvântările lui Isus. Se poate remarca, în acest context, faptul că teologia Epistolei către evrei este intens marcată de teologia mesianică a lui David, din Psalmi. Autorul aplică cititorilor săi avertizări sau declarații din Psalmi pe care le vede extrem de actuale pentru comunitatea și generația sa.

O altă referință care reflectă afirmații din evangheliile sinoptice se află în Evrei 10:29, unde apare o avertizare fermă cu privire la pedeapsa ce va fi primită de acela care îl calcă în picioare pe Fiul lui Dumnezeu și îl batjocorește pe Duhul harului (*pneuma tes charitos enubrisas*). Apropierea acestui text de avertizările date de Isus împotriva blasfemiei față de Duhul Sfânt (hula împotriva Duhului Sfânt) este destul de transparentă.

Pasajul din Evrei 2:4 face o legătură interesantă, implicită, cu teologia din Faptele Apostolilor, atrăgând atenția că Dumnezeu confirmă mesajul apostolilor cu semne, puteri, minuni, cu darurile Duhului Sfânt. Termenul „confirmă” sau „atestă” (*sunepimarturontos*, participiu al verbului *sunepimartureo*, a da mărturie despre ceva împreună cu alții), avea conotații legale, juridice. S-ar putea afirma, astfel, că există o confirmare în serie a mesajului evangheliei: mesajul lui Isus este confirmat de apostoli, mesajul apostolilor este confirmat

de Dumnezeu prin semne, iar în final, Scriptura este cea care atestă toată această serie¹.

Învățătura caracteristică despre Duhul Sfânt, din Evrei, apare însă în pasaje cum sunt Evrei 6:4-6, 9:8, 9:14.

Capitolul 6 discută o situație gravă, aproape imposibil de contemplant: cei care s-au făcut părtași, asociați, parteneri Duhului Sfânt și totuși au căzut (adică, l-au părăsit pe Hristos), este imposibil să mai fie aduși la pocăință (6:4). Termenul „părtași”, „asociați” (*metochoi*) poate fi echivalentul nașterii din nou, din Duhul, similar termenilor din scrierile lui Ioan și ale lui Pavel, dar ar putea să însemne și un tip de parteneriat mai puțin intens decât cel aducător de mântuire, anume un fel de parteneriat care să indice mai mult participarea la viața Bisericii, decât trăirea deplină și profundă a mântuirii și a iertării. Se poate observa însă că în Noul Testament termenul *metochoi* apare cu precădere în zona scrierilor lui Pavel și ale asociaților săi (Luca 5:7, 2Cor. 6:14, Ef. 3:6, 5:7, Evr. 1:9, 3:1, 3:14, 6:4, 12:8), fiind folosit cu diverse grade de apropiere și cu conotații atât pozitive, cât și negative (parteneri de pescuit – în Luca, parteneriat nepotrivit între creștini și necreștini în 2Cor. 6:14, parteneriat între evrei și neamuri la promisiunile lui Hristos în Ef.3:6, parteneriat nepotrivit între credincioși și cei neascultători de Dumnezeu – în Ef. 5:7, superioritatea lui Mesia față de partenerii săi de slujire – umani sau angelici, în Evr. 1:9, parteneriat în chemarea cereasă – în Evr. 3:1, parteneri împreună cu Hristos, în Evr. 3:14, parteneri cu Duhul Sfânt în Evr. 6:4, parteneri sau asociați în suferință ori disciplinare în Evr. 12:8).

În Evrei 9:8, se afirmă că Duhul arată că, atâta vreme cât existau două camere – în cortul închinării (sau în Templu), nu a fost indicat sau deschis drumul spre Sfânta Sfințelor (a doua cameră, unde era

¹ S-ar putea spune însă, nu neapărat din Evrei, că și Scriptura este confirmată de Dumnezeu, prin Duhul, prin istorie etc. Argumentul seriei prezintă o anumită circularitate. Cf. O. Baban, „Relația între Duhul Sfânt și Scriptură în Epistola către Evrei”, Sesiunea științifică a ITBB București „Perspective biblice asupra lucrării și persoanei Duhului Sfânt”, 6 mai 2011, București (răspuns la R. Gheorghiuță, „Cum zice Duhul Sfânt. Traiecte pneumatologice în Epistola către evrei”).

chivotul), adică, spre mântuire, spre prezența lui Dumnezeu. Textul este interesant, deoarece, aici Duhul vorbește prin Scriptură, dar poate să existe o aluzie că Dumnezeu poate vorbi prin arhitectura templului (arătată, e adevărat, tot în Scriptură), sau implicit prin formele de închinare ale Vechiului și Noului Testament.

Evrei 9:14 atrage atenția că Isus s-a oferit jertfă prin Duhul cel veșnic, și tot prin acesta, sângele lui Hristos ne curăță conștiința de faptele moarte, ca să slujim lui Hristos. Într-un mod surprinzător, aici se afirmă participarea Duhului la moartea lui Hristos și la eficacitatea jertfei sale (de unde, până aici, se știa mai ales despre participarea Duhului la întruparea lui Isus, la minunile sale, la aducerea aminte a cuvintelor sale etc.). S-ar părea, deci că nu doar Isus este Domnul Duhului (împreună cu Dumnezeu Tatăl, de la care Duhul purcede și este trimis prin Fiul și din pricina Fiului²), ci și Duhul este, uneori, cel ce are precedența sau coordonează lucrarea Domnului (lucrând, deci, cu anumită autoritate lângă și prin lucrarea Domnului³).

Duhul Sfânt în epistolele 1-2 Petru, Iuda, Iacov

Deși nu construiesc o teologie complexă a Duhului Sfânt, așa cum se întâmplă în epistolele lui Pavel, epistolele 1-2 Petru nu ocolesc subiectul lucrării Duhului Sfânt, ci aduc câteva precizări importante.

Mai întâi, se afirmă că Duhul este un Duh al sfințirii celor credincioși (1Pt. 1:1-2). Formula din 1 Petru 1:2 este în mod expres trinitară, ceea ce indică maturitatea teologică a scrierii (creștinii sunt „aleși după preștiința lui Dumnezeu Tatăl, prin sfințirea făcută de Duhul, spre ascultare și spre stropirea cu sângele lui Isus Hristos”).

Apoi, 1 Petru amintește că Duhul este duh al profeției (1Pt. 1:11) care îl vestea mai dinainte pe Hristos, lucruri care erau surprinzătoare,

² Turner, „Trinitarian' Pneumatology”, 167-86.

³ Cf. O. Baban, „Domnul Spiritului sau Spiritul Domnului?”, Sesiunea științifică a ITBB București „Perspective biblice asupra lucrării și persoanei Duhului Sfânt”, 6 mai 2011, București (răspuns la comunicarea M. Turner, „Trinitarian „ Pneumatology in the New Testament? – Towards an Explanation of the Worship of Jesus”).

uimitoare, chiar și pentru îngerii. În 1 Petru 4:14 Duhul Sfânt este prezentat într-o imagine de tip Exod: cine este batjocorit pentru Hristos, este fericit, pentru că Duhul Sfânt, Duh al slavei, se odihnește peste cei credincioși la fel cum se odihnea altădată peste cortul întâlnirii, când Israel era în pustie.

În 2 Petru se află o singură referință la Duhul Sfânt, dar una absolut remarcabilă: Duhul Sfânt este cel care a inspirat Scriptura, care i-a condus pe oameni în scrierea profețiilor și a narațiunilor sfinte, căci Biblia nu a fost scrisă prin voia oamenilor, ci ei au vorbit de la Dumnezeu, prin Duhul Sfânt (1:21).

Epistola lui Iuda se aseamănă cu 2 Petru la conținut, dar are învățături specifice despre Duhul Sfânt. Apropiată parcă de 1-2 Corinteni și de Romani epistola discută opoziția carne - Duh, oameni păcătoși - oameni spirituali. În mod specific, versetele 19-20 se referă la oamenii care trăiesc în poftă și n-au Duhul (*pneuma me echontes*), oameni care se bazează pe viața fizică, pe puterile lor intelectuale, psihice, și pe instinctele lor (*psuchikoi*, oameni sufletești, firești). În contrast cu acestea, Iuda îi îndeamnă pe credincioși să se roage prin Duhul și să fie zidiți sufletește pe credința preasfântă.

În final, într-un mod interesant, Epistola lui Iacov nu menționează Duhul Sfânt în nici un pasaj. Aceasta poate duce la două concluzii: 1. Epistola lui Iacov este scrisă foarte devreme când teologia Duhul Sfânt nu era bine dezvoltată, sau 2. Epistola lui Iacov reprezintă o predicare timpurie, evreiască, posibil de orientare levitică, preoțească, mai degrabă decât de orientare fariseică (fariseii erau mai carismatici, cf. Pavel). În cele din urmă, desigur, există un singur motiv necontroversabil pentru forma și conținutul epistolei: Iacov nu a fost inspirat să scrie despre acest subiect și o astfel de temă nu intra în sfera preocupărilor sale din această epistolă.

CONCLUZII DESPRE PNEUMATOLOGIA BIBLICĂ A NT

La sfârșitul acestei treceri în revistă a învățăturii despre Duhul Sfânt în Noul Testament se cuvine și o privire de ansamblu. S-au putut observa, astfel, câteva nuanțe teologice specifice cu privire la Duhul Sfânt, la

scriitorii Noului Testament. Ele exprimă perspective specifice diverse, accente teologice particulare, și permit să se vadă și o anumită dispunere istorică a acestor preferințe sau înțelegeri (localizare specifică, tematică, în timp și spațiu).

NUANȚELE TEOLOGICE ALE PNEUMATOLOGIEI NT

În ce privește doctrina despre Duhul Sfânt, apar o sumă de perspective complementare și progresive care reușesc să facă trecerea de la orizontul Vechiului Testament la gândirea hristică, apostolică din Noul Testament.

Evangheliile încep cu imagini și metafore preluate din Geneza, precum și din restul Vechiului Testament, care au, de cele mai multe ori, un mesaj mesianic evident (Duhul care semnifică prezența divină, care aduce vremurile mesianice și îl însoțește pe Mesia, Duhul care aduce judecata; Duhul asociat cu apa, cu focul, cu vântul și viața, cu zborul păsărilor). Se simte însă cum se instalează trecerea la un nou tip de demers, cu detalii semnificative noi, prin aplicarea acestor imagini sau referințe la persoana lui Isus, la moartea și învierea lui.

Evangheliile consemnează legătura specială dintre Isus și Duhul, care este la fel de importantă ca și legătura dintre Isus și Tatăl. Viața lui Isus are un rol important în începerea acestei noi ere (epocă, veac; veacul din urmă) a manifestării Duhului Sfânt (Duhul aduce judecata lui Israel și a oricărui om, îl confirmă și îl glorifică pe Isus, îi asistă pe creștini în viața lor de credință, în persecuție, le aduce aminte cuvintele lui Isus, îi încurajează și îi împuternicește).

Faptele Apostolilor arată desfășurarea creșterii Bisericii prin lucrările Duhului Sfânt, începutul noii perioade a salvării, adică a vremii sfârșitului. Duhul este trimis (se coboară) conform promisiunilor profetice, la sărbătoarea primelor roade (Cincizecime; Rusalii) și marchează începutul Bisericii. El vine datorită jertfei și glorificării lui Isus și asistă predicarea evangheliei, confirmă includerea neamurilor în Biserică, decide începutul misiunii între neamuri, precum și continuarea ei, cu putere, prin multe încercări și în mijlocul opoziției.

Epistolele vin cu răspunsuri și lămuriri la întrebări specifice legate de viața Bisericii, sau cu observații lămuritoare despre însăși lucrarea Duhului Sfânt în Biserică, în viața individuală a fiecărui creștin. Indirect, din prezentarea relațiilor dintre Duhul Sfânt și Isus Hristos, și dintre Duhul Sfânt și Tatăl, epistolele dezvoltă o teologie trinitară profundă, complexă, mai detaliată decât cea din evangheliile (cu excepția evangheliei după Ioan) și din Faptele Apostolilor.

De fapt, autorii epistolelor arată că Duhul Sfânt este cel care dă răspunsuri și călăuzire în dilemele credincioșilor: Duhul le dă asigurare cu privire la mântuire, Duhul le dă înțelepciune să înțeleagă planul și gândul lui Dumnezeu, Duhul le dă putere să trăiască curat, să îl mărturisească pe Hristos, Duhul le dă învățătură și ajutor în închinare și în rugăciune, Duhul le dă putere să păstreze unitatea Bisericii, să-i ajute pe cei încercați, să răsplătească pe cei care îi învață evanghelia, să privească cu încredere la viitor, la ziua întoarcerii lui Isus, când va avea loc și învierea celor credincioși, Duhul le dă daruri să slujească și să continue misiunea până la marginile pământului. Duhul îi înarmează în luptele credinței (cu sabia cuvântului), Duhul aduce rodul nou al unor relații noi și al unui caracter nou.

Prin explicațiile oferite, epistolele dovedesc că lucrarea Duhului Sfânt era greu de înțeles pentru Biserici, dar era fundamentală pentru ele, în ansamblu, precum și pentru fiecare creștin, în mod individual. Duhul Sfânt este mediatorul mântuirii și avansul acesteia (*arabbon*), el e caracteristica dătătoare de viață a noului legământ, el asigură și confirmă calitatea de fii ai lui Dumnezeu pentru cei credincioși, asigură o legătură permanentă, nemaiîntâlnită în istorie, între Dumnezeu și oamenii credincioși.

În mod special, în corpusul paulin lucrarea Duhului Sfânt apare ca una profund interioară, Duhul Sfânt este dinamic, se investește în relații și aduce experiențe noi, putere, armonie, bucurie în viața creștinului.

Pe ansamblu se poate spune că există și teme comune în evangheliile, epistole și Faptele Apostolilor, legate de lucrarea Duhului, cum ar fi, de

exemplu, tema inspirației scripturii și a vestirii profetice a mântuirii prin Fiul, sau tema călăuzirii personale.

PNEUMATOLOGIA NT ÎN PERSPECTIVĂ ISTORICĂ

În ce privește cronologia și conținutul teologic, se observă un paralelism interesant între Luca, Ioan și Pavel (posibil, datorată întâlnirii acestora și a interacțiunii lor în cadrul școlii apostolice de la Efes). Ei consemnează superactivitatea Duhului Sfânt în epoca de după învierea lui Isus, cu începere de la Cincizecime (Rusalii) și văd în această lucrare un semn al epocii sfârșitului (ultimile zile; eschatonul), al unei eschatologii realizate (care începe să se împlinească), și un semn al depășirii graniței istorice dintre evrei și neamurile păgâne, în ce privește mântuirea. Luca reține prezența deosebită a Duhului Sfânt, printr-o plină de arome, căutată și dăruită în numele lui Isus, din timpul vieții mântuitorului, și până în mijlocul marilor călătorii misionare ale lui Pavel. Ioan consemnează cu atenție învățătura lui Isus despre Duhul Sfânt și felul în care lucrarea Duhului trebuie identificată și deosebită de cea a duhurilor înșelătoare, antihristice. Pentru ambii, creștinismul este legat în mod esențial de această lucrare deosebită a Duhului lui Dumnezeu.

Corpusul paulin are o consistență și constanță teologică remarcabilă, menținându-și aceleași învățături și perspective despre Duhul Sfânt în toate epistolele, chiar dacă detaliile sau prim-planul diferă în intensitate, începând cu Galateni, 1-2 Tesaloniceni (primele epistole) până la sfârșit (Efeseni, 1-2 Timotei, Tit). În mijlocul perioadei active a lui Pavel au fost scrise marile epistole teologice Romani și 1-2 Corinteni, care prezintă discursuri foarte coerente și elaborate. Această constanță indică, foarte probabil, faptul că Pavel și-a definitivat înțelegerea asupra ființei și lucrării Duhului Sfânt de la bun început, încă din vremea vizitei în Arabia (34-37), și din timpul petrecut la Tars (aproximativ 37-43).

Ceilalți autori (1-2 Petru, Iuda) prezintă adesea puncte de vedere comune cu evangheliștii sinoptici (de exemplu, Duhul este prezentat mai ales ca Duh al inspirației Scripturii, al profeției, al vieții sfinte), dar

la o scară mai redusă, conform spațiului oferit de epistole și conform argumentului de ansamblu. În particular, Epistola către evrei dovedește, în același timp, pe lângă apropierea de autorii sinoptici, și o pneumatologie apropiată de cea a lui Pavel (Evrei include învățătura despre Duhul ca inspirator al Scripturii, despre hula împotriva Duhului Sfânt, dar și tema participării la viața nouă, prin Duhul, și perspectivele înnoirii lăuntrice, ca la Pavel).

Aproape toți autorii Noului Testament se referă la lucrarea Duhului Sfânt (mai puțin Iacov), și îi recunosc rolul major în nașterea din nou, în trăirea mântuirii, în trăirea în prezența lui Dumnezeu, în glorificarea jertfei și domniei universale a lui Hristos. Plinătatea Duhului Sfânt este marca creștinismului și subliniază deosebirea dintre Legământul nou, al lui Hristos, și Legământul cel vechi, de pe Sinai.